

УДК 35.071.1

О. В. Лавніченко

КЛАСИФІКАЦІЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

Розглянуто підходи до визначення критеріїв класифікації спеціальних операцій та наведено класифікацію цих операцій.

Постановка проблеми. Розвиток воєнної науки, на який істотно вплинули не стільки розвиток озброєнь, скільки зміни поглядів на способи ведення бойових (військових) дій і застосування збройних формувань в обмежених районах та інших умовах незалежно від рівня заходів, що проводяться, дав поштовх до більш розширеного використання категорії “операція”.

У теорії правоохоронної діяльності, як і у теорії воєнного мистецтва, поки що немає єдиного розуміння терміна “спеціальна операція”.

На думку командування НАТО, під терміном “спеціальна операція” (special warfare) розуміється комплекс заходів щодо бойового застосування з’єднань, частин і підрозділів сил спеціальних операцій та іррегулярних формувань в інтересах забезпечення політики країн блоку: прямі акції, спеціальна розвідка, дії з використанням спеціального озброєння і тактики, психологічні операції, протитерористичні дії, надання гуманітарної допомоги, пошуково-рятувальні дії в тилу противника та ін. [1].

Щоб з’ясувати це питання, необхідно визначити, яке місце спеціальна операція займає в існуючій системі правоохоронної діяльності та у воєнному мистецтві.

Однією з форм застосування внутрішніх військ (ВВ) є спеціальна операція. Цю форму пов’язуємо переважно із застосуванням внутрішніх військ у ліквідації заворушень, затриманні особливо небезпечних та озброєних злочинців, знешкодженні злочинців, що захопили будь-який об’єкт, і т. д.

Проте останнім часом як для ВВ, так і для органів внутрішніх справ з’явився новий вид спеціальної операції – розведення протидіючих сторін, тобто спочатку проводяться силові дії, а потім друга фаза – виявлення призвідників порушень громадського порядку, забезпечення ведення переговорів та ін. Такий вид спеціальних дій змінив місце і роль силових дій, а відповідно й роль військової сили.

Дехто може заперечити: чому ж це спеціальна операція, адже за усталеним стереотипом силовий захід – це обов’язково застосування зброї, спеціальних засобів?

Водночас у воєнній науці, зокрема з питань застосування збройних сил, також з’явилося

визначення “спеціальна операція”, тобто цей термін поширився на певні воєнні дії.

Яке ж походження терміна “спеціальна операція” як категорії?

Під словом “операція” у загальнонауковому значенні розуміється закінчена дія або низка узгоджених дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей. У цьому сенсі всяка цілеспрямована, організована діяльність у будь-якій сфері життя являє собою операцію або низку послідовних операцій. З цієї точки зору будь-які організовані бойові (військові, спеціальні) дії збройних формувань та спеціальних органів щодо виконання вказаних вище завдань, незалежно від масштабу цих дій, можливо б вважати операцією. Проте воєнна наука відносить до категорії “операція” бойові дії на вищих – стратегічному та оперативному рівнях, тим самим чітко розрізняючи їх та бойові дії тактичного рівня, які належать до категорії “бій”.

Таким чином, загальнонаукове значення слова “операція” у разі його використання як воєнного терміна умовно обмежується в інтересах більшої ємності й точності воєнної термінології.

На цей час у воєнній науці під операцією як формою бойових дій розуміється сукупність узгоджених і взаємопов’язаних за метою, завданням, місцем і часом битв, боїв, ударів і маневру різнорідних військ (сил), що проводяться одночасно або послідовно за єдиним замислом і планом для виконання стратегічних, оперативно-стратегічних, оперативних або оперативно-тактичних завдань на театрах (театрі) воєнних дій, стратегічному або операційному напрямку (у визначеному районі, зоні) в установленний період часу.

Найбільш суттєвими рисами, що характеризують операцію як категорію оперативного мистецтва Збройних Сил, є такі. По-перше, це рівень і значущість цілі виконання оперативних завдань. Відповідно до цілей операції проводяться оперативними об’єднаннями видів Збройних Сил. По-друге, – організованість дій та їх єдність за місцем і часом. Природно, що операція об’єднань Збройних Сил може здійснюватися лише у воєнний час або в рамках великого збройного конфлікту.

Для того щоб не ототожнювати операції правоохоронних органів з операціями Збройних

Сил у класичному вигляді, до терміна “операція” додається слово “спеціальна” з метою підкреслити відмінність специфіки виконуваних завдань, способів їх виконання, сил і засобів, що залучаються, та інших параметрів.

Треба підкреслити, що спеціальні операції, на відміну від операцій Збройних Сил, являють собою не лише сукупність бойових (військових) дій, а й інших заходів та дій: політичних, режимних, оперативних, розвідувальних тощо.

Отже, можливо сформулювати термін “спеціальна операція” як сукупність узгоджених і взаємопов’язаних за метою, місцем і часом бойових та інших військових дій, розвідувальних, політичних, режимних, оперативних заходів, що здійснюються за єдиним замислом і планом для виконання конкретних завдань, які виникають у разі ускладнення обстановки у процесі забезпечення національної безпеки держави.

Виходячи з цього зазначимо, що спеціальні операції – операції, які неможливо підготувати і провести звичайними силами та засобами; це операції, що потребують спеціальних знань (навичок), підготовки і спорядження.

У зв’язку з тим, що цей термін вживається практично у всіх силових відомствах для визначення певних дій, необхідно розмежувати різновиди спеціальних операцій залежно від певних чинників.

Метою статті є визначення основних єдиних критеріїв класифікації спеціальних операцій.

Виклад основного матеріалу. Залежно від того, яку роль відіграють військові (бойові) дії у спеціальній операції (СО), можливо розрізнити такі типи спеціальних операцій:

- спеціальні операції воєнного типу;
- спеціальні операції невоєнного типу.

Розглянувши характеристику операції невоєнного типу (як правило, це операції поліцейського спрямування), можна дійти висновку, що військові (бойові) дії у подібного роду операціях є виключною мірою, коли інші заходи не привели до бажаного результату.

Стосовно операцій воєнного характеру слід зауважити, що військові дії у таких операціях, як правило, складають основу і є головними, а інші заходи (оперативні, режимні) мають забезпечувальний характер.

При цьому зазначається, що в операції воєнного типу переважають військові цілі і завдання, а у СО невоєнного типу основним змістом є політичні цілі [2].

Найважливішим критерієм класифікації спеціальних операцій є їх масштаб. На відміну від операцій і бойових дій Збройних Сил, основними

показниками масштабу яких є просторові і часові та склад угруповань військ і сил, основним показником масштабу спеціальних операцій є їх мета. У цьому разі масштаб спеціальної операції пропонується визначати виходячи з таких чинників:

- масштаб поставлених цілей, характер і масштаб факторів, які підлягають урахуванню у процесі планування й організації управління та взаємодії органів і сил різного призначення та належності;
- кількість сил, що залучаються до виконання завдань;
- рівень підготовки керівного складу, який організує взаємодію органів і сил (назвемо його рівнем керівництва);
- небезпечність наслідків у разі помилок в управлінні діями військ.

На підставі цього спеціальні операції поділяються та такі:

- спеціальні операції стратегічного рівня;
- спеціальні операції оперативного рівня;
- спеціальні операції тактичного рівня.

Поряд із масштабом критеріями можуть бути територіальний розмах та значущість СО, що дають можливість класифікувати СО як міждержавні, загальнодержавні, міжрегіональні, локальні.

На наш погляд, підставами для класифікації поняття “спеціальні операції” можуть бути також такі критерії, як тип і форма спеціальних операцій.

Неабияким показником СО є цілі і завдання. Так, якщо боротьба з незаконними збройними формуваннями є основним змістом збройної боротьби, то протипартизанські (контртерористичні, протидиверсійні) дії мають *загальновійськовий характер з абсолютним пріоритетом ролі Збройних Сил*. Якщо основний зміст збройної боротьби становлять воєнні дії на фронті, а боротьба з десантно-диверсійними силами ведеться у своєму тилу при збереженні керівництва цією боротьбою військовими органами управління, то основний тягар протидиверсійної боротьби лягає на *внутрішні війська, контррозвідувальні та інші органи*. При цьому організація і ведення протипартизанської (протидиверсійної) боротьби здійснюються відповідно до бойових статутів та інших керівних документів Збройних Сил. Якщо ж протидія диверсійним або терористичним формуванням ведеться в рамках боротьби зі злочинністю на території, повністю контрольованій державними органами влади, то тоді керівництво такими діями покладається на *відповідні органи МВС або СБУ* із залученням, за необхідності, сил і засобів ВВ. У цьому випадку порядок дій повинен визначатися вимогами

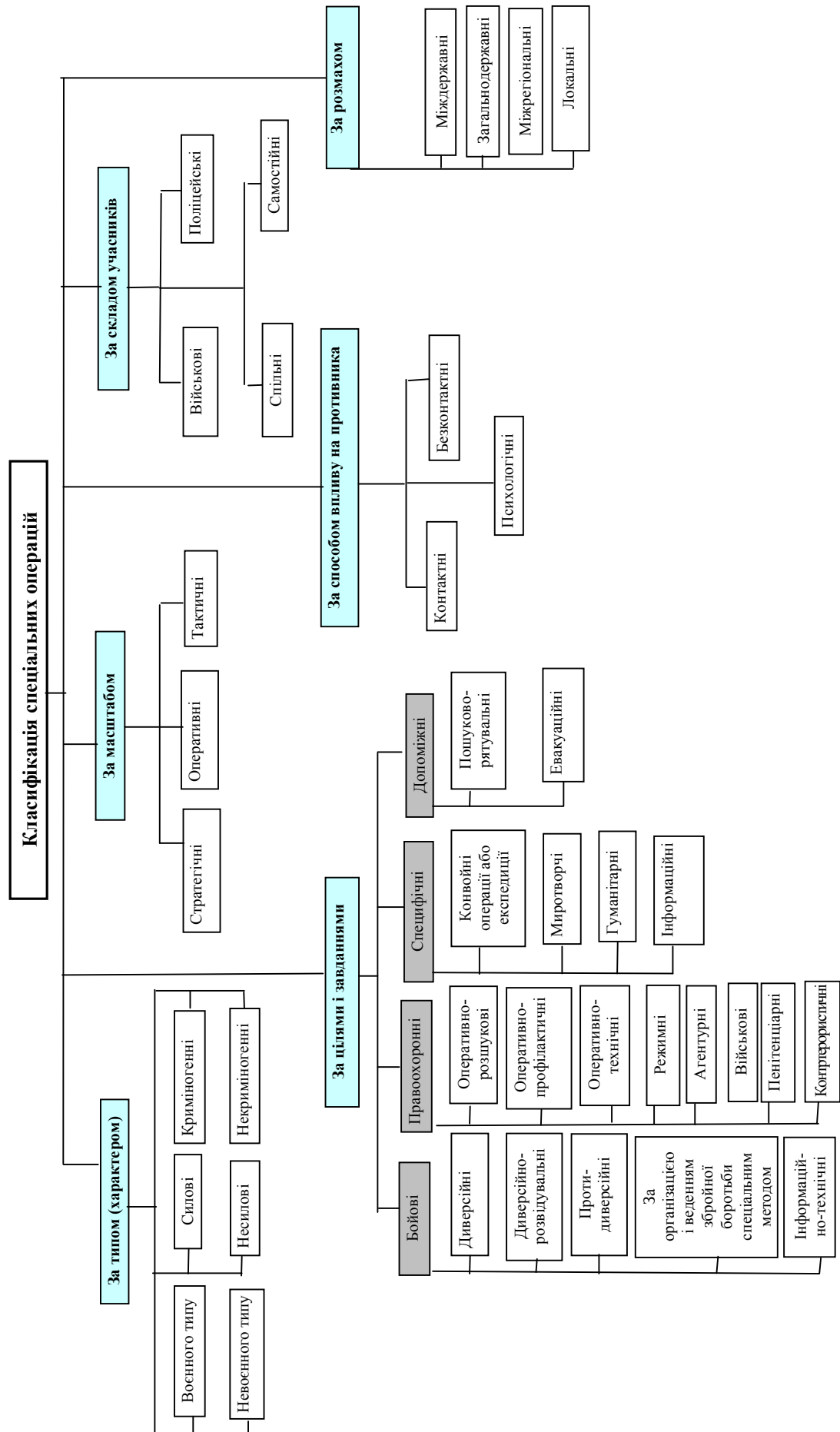

Рис. 1

Закону України “Про боротьбу з тероризмом”.

Залежно від цілей і завдань можна виділити такі види спеціальних операцій: інформаційно-технічні (складова частина інформаційно-технічної боротьби); диверсійні, розвідувальні, розвідувально-диверсійні (спеціальна розвідка); протидиверсійні (протипартизанські, контртерористичні); СО з організації партизанського руху; інформаційно-психологічні (складова частина інформаційно-психологічної боротьби); демонстративні; миротворчі; правоохоронні; пошуково-рятувальні; СО із забезпечення безпеки іноземних держав; гуманітарні.

Щодо поліцейських СО, то вони можуть розрізнятися і за способом впливу на противника.

До спеціальних операцій можна також віднести виконання звичайних штатних робіт (військово-інженерних, ЗЗМУ і т. д.), що проводяться в особливо складних умовах.

До особливо складних умов відносять:

- 1) природні катаклізми;
- 2) техногенні катастрофи;
- 3) активні бойові дії, що виходять за рамки загальновійськових видів бою або такі, що відбуваються у складних природних, техногенних та інших умовах.

Особливими умовами проведення спеціальних операцій можуть бути:

- 1) вимоги підвищеної прихованості і маскуванню;
- 2) вимоги забезпечення безпеки населення і військ;
- 3) дії у тилу або у розташуванні противника, а також на території іноземних держав;
- 4) необхідність використання позаштатних (нестандартних) видів озброєння, спорядження, а також способів дій.

Ураховуючи наведені критерії, класифікацію спеціальних операцій можливо подати у вигляді схеми (див. рис. 1).

Висновки

Воєнна доктрина України визначає, що однією із характерних рис сучасної збройної боротьби є широке застосування спеціальних (неконтактних) способів ведення збройної боротьби (спеціальних операцій). У той же час внутрішні війська, виконуючи завдання, що визначаються правоохоронною функцією держави, беруть участь у поліцейських операціях. Тому визначення загальних критеріїв класифікації спеціальних операцій дозволить упорядкувати і спростити процес їх розмежування та дослідження, відрізнити їх види від схожих за змістом та обсягом операцій і встановити чіткий класифікатор цих операцій, що відповідає надзвичайним ситуаціям. При цьому варто зазначити, що подібне визначення критеріїв класифікації спеціальних операцій є спробою упорядкувати велику сукупність їх класифікаційних груп і, можливо, не дає повного уявлення про їх остаточне розмежування.

Список використаних джерел

1. Барынькин В. М. Силы специальных операций и способы борьбы с ними [Электронный ресурс] / В. М. Барынькин. – Режим доступа : www.gyadovoy.ru.
2. Степанова У. А. Военно-гражданские отношения в операциях невоенного типа / У. А. Степанова. – М. : Права человека, 2001.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2010 р.